

prilozi o Ivanu Stojkoviću: Prilozi za biografiju Ivana Stojkovića (Ivica Tomljenović), Ivan Stojković i Pariško sveučilište (André Tullier), Ivan Stojković u rukama povjesničara (Guy Bedouille), Hrvati o Ivanu Stojkoviću (Ante Bilopačić) i Antropološko-teološka refleksija o Stojkovićevoj biblioteci (Mate Lukač).

U *trećem* dijelu prikazan je Stojkovićev doprinos obnovi Crkve: Stojkovićeva uloga na sinodama u Paviji i u Sijeni (Josef Siegart), Stojkovićeva zalaganja za obnovu crkvenih struktura (Werner Krämer), Husitska misao u tumačenjima Ivana Stojkovića (Amedeo Molnar), Biblijska hermeneutika Ivana Stojkovića (Bonaventura Duda) i Stojkovićeva misija u Carigradu i njegova vizija jedinstvene kršćanske Evrope (Josip Turčinović). U ovom su dijelu predavanja održana uglavnom na njemačkom i francuskom jeziku.

U *četvrtom* dijelu prikazan je teološki rad Ivana Stojkovića: Mjesto Ivana Stojkovića u povijesti ekleziologije (Yves Congar), Kad je napisan traktat "Tractatus de Ecclesia"? (Alois Krcnak), Neki ekleziološki elementi u Stojkovićevoj "Raspravi o Crkvi" (Aldo Starić), Euharistija i Crkva u Stojkovićevom bazelskom govoru "De communionem sub utraque specie" (Tomislav Šagi-Bunić). Prva su dva predavanja i u ovom dijelu izrečena na francuskom odnosno njemačkom jeziku.

Na kraju Zbornika slijedi diskusija i kronika simpozija (na francuskom jeziku) te indeks osobnih i zemljopisnih imena.

Ovaj je Zbornik izvanredno velik doprinos ne samo boljem poznavanju Ivana Stojkovića nego i boljem poznavanju onoga vremena i prostora na kojem je živio i razvijao se Ivan Stojković. Smijemo reći da su predavači svestrano i temeljito osvijetlili vrijeme i prostor Ivana Stojkovića i samu njegovu osobu. Zato će ovaj Zbornik biti od izvanredno velike koristi ne samo onima koji se bave proučavanjem povijesti naše domaće teologije nego i svima onima koji se bave proučavanjem naše domaće povijesti jednostavno. Ne bi smjelo biti teologa i povjesničara, svećenika i studenta koji ne bi pročitao ovo djelo i imao ga u svojoj knjižnici.

Adalbert Rebić

Franjo ŠANJEK, *Crkva i kršćanstvo u Hrvata*, sv. I, Srednji vijek, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1988, stranica XXIV+567.

Postoje knjige kao što postoje i ljudi nad kojima se čovjek izvanredno raduje. Takva je knjiga koja se ovih dana pojavila na našem knjiškom tržištu: *Crkva i kršćanstvo u Hrvata*. Napisao ju je naš poznati povjesničar dr. Franjo Šanjek, docent Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Zagrebu. Knjiga koju nam je on darovao nosi u sebi neizrecivo duhovno bogatstvo o povijesnom hodu našeg naroda.

Franjo Šanjek objavio je ovom knjigom svoje prouke kojima je osvijetlio "ključne teme koje su na izvjestan način bile odrednice u razvoju crkvenih struktura i utjecaja kršćanske civilizacije na hrvatskom narodnom prostoru kroz cijeli srednji vijek" (str. V).

Knjiga ima 17 poglavlja (odnosno naslova), uvod na početku i kronološki pregled, popis karata, kazalo etničkih, osobnih i zemljopisnih imena te predmetno kazalo na kraju knjige.

Za ovu knjigu je prof. dr. Tomislav Šagi-Bunić napisao izvrstan uvod pod naslovom "Čemu istraživanje povijesti?" (str. VII-XXII). U njemu nam tumači zašto baš mi koji živimo na ovom križištu kultura i civilizacija Evrope, na ovom prostoru koji je papa Pavao VI. optimistički označio kao "prostor za susrete i dijalog", moramo proučavati svoju prošlost, bez strasti, nepristrano i objektivno. Poznata je uzrečica, podsjeća nas Šagi-Bunić, da je onaj tko ne želi učiti od povijesti, osuđen da je još jednom ponovi ili da se ona na njemu ponovi (usp. str. VIII). Da bismo mogli graditi bolju budućnost, moramo dobro poznavati svoju prošlost. Samo se iz tradicije može krenuti u novu budućnost, jer "tradicija otvara pogled u budućnost, uz pretpostavku da je živa, ukoliko reinterpreтира teme i slike koje je ukorijenila u prošlosti" (usp. str. VIII, gdje pisac navodi Paula Ricoeura).

Povjesničaru mora u njegovu istraživanju biti cilj, piše dalje Šagi-Bunić, spoznaja čiste, objektivne i integralne istine. Da bi do nje mogao doći, povjesničar mora utvrditi sve činjenice i činioce koji su bili u igri u određenom povijesnom zbivanju, mora doumiti i davne ljude, stvaraoce i subjekte povijesti u njihovoj subjektivnosti, shvatiti njihove ciljeve i motive, njihove stiske i znanja ili neznanja kad su stvarali presudne odluke koje su pokretale povijest (usp. str. XI). Za nas kršćane proučavanje povijesti znači još i nešto više od svega ovoga: mi vjerujemo da Bog djeluje u povijesti, pa stoga povijest za nas postaje na neki način jedno od bitnih vrela (*locus theologicus*) za teološko istraživanje. Uostalom trebamo proučavati povijest i zato, piše Šagi-Bunić, jer u njoj otkrivamo znakove Božje (prema GS 4).

Nakon Šagi-Bunićeva uvoda razlaže Franjo Šanjek u prvom broju "metodički pristup istraživanju i pisanju povijesti Crkve u Hrvata" te u njem nudi nacrt buduće cjelovite povijesti Crkve u Hrvata (str. 8-15). Potom donosi opći pregled izvora i literature za povijest Crkve u Hrvata (str. 16-37). U tom je dijelu pisac vrlo iscrpan i jedva da mu je koji izvor, knjiga ili znanstveni članak o tom predmetu izmaknuo.

Poslije ovog uvodnog dijela Šanjek prikazuje početke i postupno višestoljetno razvijanje kršćanstva u Hrvata (str. 41-57). Pitanje pokrštenja Hrvata vrlo je složeno: ono se nije zbilo odmah, u jednom hipu, nego je dugo trajalo, više stoljeća. Nakon ovog broja, kao i inače nakon drugih brojeva, pisac donosi dokumente iz kojih sam čitalac može izvući zaključke: Višeslavova krstionica, Toma Arhidakon i djelo "De administrando imperio". Slijede zatim prouke o raznim vidovima djelovanja Crkve među Hrvatima, odmah poslije njihova krštenja: Redovništvo (str. 58-79), Ćirilometodska baština (80-102), Glagoljica u hrvatskom crkveno-političkom kontekstu (104-116). To su sve vrlo važne kulturne činjenice i smjernice koje su odredile daljnju povijest Hrvata i njihovo uklapanje i sve čvršće povezivanje s Evropom. U tom kontekstu opisuje borbu triju crkvenih jurisdikcija za utjecaj u Hrvatskoj (Rim, Bizant i Akvileja), zauzavljajući se na sve čvršćim vezama između Rima i Hrvatske (118-131). Poka-

zuje kako je u Hrvatskoj odjeknula grgurovska obnova te ističe njezine religiozne i socijalne vidove (132–142). Posebnu pozornost Šanjek posvećuje pitanju Crkve, prosvjete i znanosti u Hrvatskoj u srednjem vijeku (143–187), ističući neke činioce koji su vrlo važni za znanost i prosvjetu u ondašnjoj Hrvatskoj: Hermanov znanstveni rad, Pavao Dalmatinac, Monald iz Kopra, Martin iz Zadra, Augustin Kažotić, Juraj iz Slavonije, Ivan Stojković. Značajne su njihove veze s Pariškim sveučilištem, što je predstavljalo izvanrednu priliku za zbližavanje Hrvatske sa zapadom Evrope.

Pisac nije zaobišao ni pitanje križarskog pokreta te nastanak i razvoj viteških redova u Hrvatskoj, koji su se istakli u gradnji crkava, utvrđenja i mostova (str. 186–198). Osobito je naširoko obradio svoju omiljenu temu "Evangelizam i heterodoksnost u Crkvi u Hrvata od 12. do 15. stoljeća" svrnuvši čitateljevu pozornost na bosansku Crkvu, na umjereni dualizam bosansko-humskih krstjana, s mnogim latinskim vrelima na kraju poglavlja. U tom okviru nije izostala ni obrada vrlo teškog i mučnog pitanja inkvizicije (str. 264–265).

Posebno poglavlje posvetio je Šanjek pitanju siromaha i odnosa Crkve prema njima. U tom kontekstu prikazuje nastanak prosijskih redova koji su svoju brigu posvetili upravo siromasima: dominikanci, franjevci i pustinjački red pavlina koji su imali presudnu ulogu za kulturu Hrvatske (str. 266–323). U vezi s time pokazuje kako se Crkva preko tih redova brinula za školstvo, zdravstvo i druge sastavnice društvene stvarnosti. Crkva je tako u 14. stoljeću udarila temelje školstva i zdravstva na kojima su se oni kasnije mogli učinkovito i plodonosno razvijati (324–339). Analizirajući duhovni život Hrvata vjernika u tom vremenu ukazao je na laičku duhovnost, na povratak izvornom kršćanstvu i popisao srednjevjekovne hrvatske svece i blaženike. Pokazao je kako su Hrvati rado hodočastili u Svetu zemlju, u Španjolsku, Italiju i drugamo (340–376).

U 15. stoljeću nastaje obnova Crkve. Značajan je za to razdoblje Trident-ski sabor i sabor u Baselu na kojima su sudjelovali i neki naši vrli muževi (Stojković, Jamometić, Drašković i drugi). Šanjek je pokazao njihov udio i njihov doprinos duhovnom zdravlju opće i naše krajevne Crkve. U to vrijeme prelazimo već iz srednjeg u novi vijek: pokazao je kakvo je mjesto i kakvo značenje u tom vremenu imala knjiga u Hrvata: opisao je knjižnicu dubrovačkih dominikanaca, metropolitansku knjižnicu u Zagrebu te mnoge privatne zbirke knjiga, tiskare i izdavače tog vremena.

Na kraju slijedi vrlo vrijedan kronološki pregled (421–507) iz kojeg će se vidjeti pregledno sva crkvena zbivanja u Hrvata u tom razdoblju.

Knjigu je Šanjek napisao na popularan način sa željom da bude pristupačna najširim slojevima čitatelja. Zato je izostavio kritički aparat, za povjesničara inače vrlo koristan i važan. No zato je dodao vrlo iscrpnu povijesnu literaturu na kraju svakog poglavlja. Ukazao je na mnoge svoje rasprave i članke objavljene u znanstvenim izdanjima u zemlji i u inozemstvu. Knjigu je popratio mnogim skicama, crtežima, slikama i inim ukrasima koji knjigu čitatelju čine posebno privlačnom.

Ovom knjigom Šanjek je izvanredno mnogo pridonio istraživanju povijesti Crkve u Hrvata te tako popunio one praznine koje su tu još uvijek postojale.

Nadamo se da će nastaviti svoje djelo i preko novog vijeka u našu sadašnjost. Bit će to onda cjelovita povijest Crkve u Hrvata.

Pisac razlaže povijesna zbivanja objektivno, nošen ljubavlju do gole i čiste i integralne istine. Ne podliježe napastima jednostranog prikazivanja ili mitologiziranjima prošlosti svojeg naroda. Na svemu tomu treba mu čestitati i poželjeti da u tome napreduje. Izvrsno je učinio da je svome djelu stavio uvod u kojem je Šagi-Bunić bistro i nadahnuto protumačio zašto i danas valja istraživati svoju i tuđu povijest.

Adalbert Rebić

Adalbert REBIĆ (priredio), *Mundi melioris origo*. Marija i Hrvati u barokno doba, Zbornik radova hrvatske sekcije IX. međunarodnoga mariološkog kongresa na Malti 1983. godine, Radovi Hrvatskoga mariološkog instituta, sv. 7-8, Teološki radovi, sv. 18, Zagreb, Kršćanska sadašnjost i Hrvatski mariološki institut, 1988. stranica 348.

Mundi melioris origo zbornik je radova hrvatske sekcije IX. međunarodnoga mariološkog kongresa na Malti 1983. godine te predstavlja nastavak već objavljenog zbornika *Advocata Croatiae*. Zbornik *Advocata Croatiae* donosi radove hrvatske sekcije VIII. međunarodnoga mariološkog kongresa u Zaragozazi 1979, odnosno opisuje ulogu i mjesto Blažene Djevice Marije u vjerskom i nacionalnom životu hrvatskog naroda u 16. stoljeću, a ovaj zbornik *Mundi melioris origo* ocrtava štovanje i nauku o Blaženoj Djevici Mariji u Hrvata u doba baroka odnosno u vremenu od Tridentskog sabora do francuske revolucije.

IX. međunarodni mariološki kongres imao je cilj istražiti kult i pobožnost prema Mariji u 17. i 18. stoljeću, u stoljećima reformacije i protureformacije, baroka i prosvjetiteljstva. Predavači su usredotočili svoju pozornost na prisutnost Marije u životu Crkve tih dvaju burnih stoljeća, nastojeći otkriti tragove marijanske pobožnosti u teologa, u pučkoj pobožnosti, u samostanskom životu, u mistici, u pjesništvu, graditeljstvu, slikarstvu, glazbi i drugdje. Nastojali su otkriti najskrivenije sadržaje, manje proučene teologe i istaknuti zajedničke značajke marijanskog kulta tog razdoblja. U tom istraživačkom radu našle su se zajedno sve teološke znanosti i ostale humanističke znanosti (osobito povijesne, književne, glazbene, povijest umjetnosti, slikarstva i arhitekture).

Razdoblje koje je obrađivao spomenuti kongres bogato je suprotnostima (odnova i protuobnova), novim značajkama ljudskog duha (barok, prosvjetiteljstvo), obnovom vjerskog života (mistika, samostani, novi oblici pučke pobožnosti) i misaonim produbljivanjem naslijeđenog kršćanskog poklada. Predavači su uspjeli pokazati i osvijetliti razvojni put homogenog rasta kršćanske pobožnosti prema Mariji koji je dosegao vrhunce kakvi nikad ranije nisu bili dosegnuti. Na kongresu su nastupila 194 predavača, iz 24 nacije sa svih kontinenata. Predavači su se razdijelili u jezične sekcije. Hrvatska je sekcija bila poslije španjolske najbrojnija glede predavanja: održano je 26 predavanja. Najveća većina tih predavanja sabrana je u zborniku (nedostaju samo predavanja E. Perićića o Marijnim motivima u svetištima i diplomatskim izvorima, a ob-